

УДК 811.112.2'25:316.7+811.161.2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕДАГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДУ

Муратова В. Ф.

Стаття присвячена актуальним проблемам редагування перекладу. Окрім цього, у статті розглядаються існуючі підходи до критичного аналізу перекладу та оригіналу, де переплітається ціла низка різнопланових елементів, таких як перекладацький аспект країнознавства, культура перекладача, урахування фонових знань (доскональне ознайомлення та сприйняття відповідного середовища, культури, епохи) реципієнта перекладу.

Ключові слова: аналіз перекладу, лексичні проблеми перекладу, позамова дійсність, фонові знання перекладача.

В статье речь идёт о проблемах редактирования перевода. Кроме того, поднимается вопрос о способах критического анализа перевода и оригинала с учётом сложившихся стереотипов, культуры переводчика, а также его фоновых знаний необходимых для адекватной передачи иностранных реалий.

Ключевые слова: анализ перевода, лексические проблемы перевода, фоновые знания переводчика.

The given article refers to the description and research of some problems of translation analysis and the main difficulties of German-Ukrainian translation. It deals with the main methods and with the main lines of the translation analysis. It is stated the importance of integral and full analysis of the original text based on different scientific approaches that could influence the process of translation. Besides the significant attention is given to the critical works dealing with the problem of translation adequacy.

Key words: translation, analysis, lexical problems of translation, background knowledge of a translator.

Мета статті визначити основні труднощі редагування перекладу, які виникають під час зіставного аналізу перекладу й оригіналу студентами-перекладачами. К. Райс називає редагування перекладу “*Beurteilung einer Übersetzung*” [8, с. 71] й головною проблемою є впровадження цієї концепції у практичну роботу студентів. Надалі, у статті розглядаються підходи до критики перекладу, що обумовлені сучасними дослідженнями у цій сфері.

Біля витоків українського перекладознавства стояли І. Франко, П. Куліш, Леся Українка, В. Державін, М. Зеров, І. Кулик та інші письменники, які активно працювали як перекладачі й критики. Необхідність теоретичного й методичного зумовили появу навчальних видань, у яких висвітлюються особливості редагування перекладних текстів. Серед вітчизняних науковців найбільш вагомими є праці М. Зарицького, Н. Миронюка, І. Титаренка, О. Ребрій, В. Губарця тощо. Серед авторів статей назвемо Н. Гаврилук, Є. Гулу, Б. Клімзо, О. Мазур, Д. Миронову, М. Новикovu, О. Подвойську, А. Скорину та інших.

Редагування перекладу, тобто вдосконалення вже існуючого його варіанту, буває двох типів. По-перше, це авторське редагування, коли редактором свого тексту виступає сам перекладач. По-друге, це редагування готового тексту, яке здійснює інша людина, тобто редактор [1, с. 1]. Проблема полягає в тому, що перекладач не може дати адекватну, об'єктивну оцінку свого тексту, йому важко уявити механізми сприйняття, які будуть у реципієнтів, лише тому, що він є автором тексту. Виділяють три аспекти перекладу, які потрібно перевірити редактору:

- ступінь формальної відповідності оригіналу тексту;
- ступінь формальної відповідності у мові перекладу;
- ступінь смислового навантаження та прийнятності для цільової аудиторії

[3, с. 65].

Аналіз ступеня формальної відповідності оригінальному тексту можна здійснювати двома способами: або ретельним порівнянням структур, що співвідносяться, або оцінкою загальних відмінностей у перекладі та оригіналі. Під час перекладу перекладач використовує порівняльний аналіз як метод вибору форми, яка найбільш адекватно передає і зміст, і попередньо обрану форму. Тому редагування, так само як і переклад, пов'язане з такими розділами знань як мова та мислення, мова та культура, соціолінгвістика [4].

Для аналізу проблем редагування перекладу було обрано групу студентів, що вивчають особливості критичного аналізу перекладу та оригіналу німецькою мовою. Студентам було запропоновано вірш Р. М. Рільке *“Archaischer Torso Apollos”* та його український переклад.

Надалі студенти проводили аналіз перекладацьких трансформацій на різних рівнях мови. Як відомо, процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови. Навпаки, це складний процес, що включає ряд труднощів, які необхідно долати перекладачеві. Одним із прийомів, які допомагають перекладачеві, є трансформації. Перекладацькі трансформації (заміни) відбуваються через неповну спільність чи відмінність німецької та української мов. Інтерес до проблеми перекладацьких трансформацій з боку лінгвістів та їх всебічне вивчення є в курсі теорії і практики перекладу вже традиційними. Такі широко відомі лінгвісти, як О. Швейцер, Я. Рецкер, Л. Бархударов, В. Комісарів, А. Федоров, Є. Бреус, В. Русанівський, І. Чередниченко, А. Науменко та багато інших присвятили дослідженню перекладацьких трансформацій свої численні статті та монографії.

Коли ж йдеться про значення нестандартних одиниць в оригіналі, що перекладається, і про передачу їх певними одиницями мови, на яку перекладається текст, звичайно не можна не зважати на контекст, в якому вони є в оригіналі і повинні бути в перекладі [5, с. 112]. Саме контекст більш вузький (тобто одне визначене речення) і контекст більш широкий (тобто найближчі сусідні речення, абзац, частина і т. д.) – відіграє вирішальну роль для передачі значення іншомовних нестандартних одиниць. Оскільки ці одиниці мають максимальне конотативне забарвлення, а саме найбільшу експресивність, в перекладі часто спостерігається поєднання прийому експресивної конкретизації з експресивним узгодженням, тобто врахування найближчого, а нерідко і широкого контексту [2].

Таким чином, аналіз наукових досліджень доводить, що при передачі експресивного потенціалу засобами перекладної мови найчастіше застосовуються такі лексико-граматичні трансформації, як інтерпретація вислову, конкретизація, генералізація та дослівний переклад [7, с. 101].

Перед ознайомленням з прикладом аналізу оригіналу та перекладу, необхідно вирішити наступні завдання:

1. Як авторська картина світу втілюється у тексті? Які лінгвостилістичні засоби вираження зорової перспективи тексту наявні в оригіналі, і, чи зберігаються вони при перекладі?

2. Які філософські, символічні чи міфологічні значення наявні у перекладі та оригіналі? Чи вдалося їх відтворити повною мірою?

3. Яку роль відіграє останній рядок оригіналу для розуміння концепції твору? Чи вдалося перекладачеві відтворити ідею автора?

Надалі наводимо приклад аналізу зазначеного тексту студентами-перекладачами четвертого року навчання.

Das vorliegende Ausgangsgedicht in der deutschen Sprache - *“Archaischer Torso Apollos”* von Rainer Maria Rilke und seine ukrainische Übersetzung. Das Gedicht gehört zum Stil der schönggeistigen Literatur (*oder zur Belletristik*). Die sprachliche Spezifik des Stils der schönen Literatur besteht eben darin, dass alle Quellen sprachlichen Ausdrucks, alle Elemente der verschiedensten funktionalen Stile herangezogen werden können. Dadurch erreicht man eine hohe Stufe künstlerischer Bildhaftigkeit und Eindringlichkeit. Also bei der Analyse muss man klar stellen, ob der Nachdichter die kommunikativen, expressiven und ästhetischen Funktionen des Originals in hohem Grade verbunden hat (*oder kombiniert hat*).

Strukturell (*oder architektonisch*) zerfällt das Gedicht in 4 Strophen, erste und zweite bestehen aus 4 Verszeilen, dritte und vierte – aus 3 Verszeilen. Und das

ganze Gedicht endet mit einem Imperativsatz, der einen wichtigen Sinn enthält: *“Du musst dein Leben ändern – Tu свое життя змінити”* der (Satz) drückt die Modalität des Befehls aus. Der Nachdichter hat entsprechend seiner Übersetzerkonzeption so nah wie möglich zum Original übersetzt.

Der Titel des Originaltextes enthält das Wort griechischer Herkunft *“Apollos”*. Es ist dem Translator gelungen nach den Regeln der Übersetzung von griechischem Namen dieses Wort als *“Аполлона”* wiederzugeben.

(noch andere Variante des Kommentars) Unter dem phonetischen Aspekt ist die Wiedergabe des Wortes *“Torso”* - *“торс”* besonders interessant. Die Reduzierung von Vokalen am Ende des Wortes griechischer Herkunft ist für die ukrainische Sprache typisch.

Unter dem morphologischen Aspekt ist die Wiedergabe des Wortes *“Augenäpfel”* besonders interessant. Dieses zusammengesetzte Wort ist in der Übersetzung als *“віч яблука”* wiedergegeben. Meiner Meinung nach könnte es aber auch als *“очей яблука”* ersetzt werden, weil *“віч”* wie veraltete ukrainische Sprache klingt. Im Text-Original ist solcher Archaismus nicht zu finden.

(andere Variante der Erklärung) Was die morphologischen Abweichungen angeht – so trifft man die Komposita im Original. Man findet im Gedicht ein Kompositum *Augenäpfel* – und die Übersetzung *“віч (дозрівали яблука)”*. Die Komposita bilden ein Problem für den Übersetzer, und der Translator muss entweder Äquivalente suchen oder eine gute Erklärung geben um treu den Sinn zu bewahren. Nach meiner Meinung – konnte es aber auch als *“очей дозрівали яблука”* ersetzt werden, weil *“віч”* wie veraltete ukrainische Sprache klingt (im Text-Original steht es nicht).

(noch andere Variante des Kommentars) Also der Translator benutzt auch solche ukrainischen Wörter, die nicht jeder ohne Wörterbuch verstehen kann, z. B.: *навспак, опока, оболочка*. Die Auswahl des lexischen Materials spielt eine wichtige Rolle beim Übersetzen. Und wenn der Nachdichter die Übersetzung zu viel ukrainisiert – führt es zum falschen Wahrnehmen des Textes und stört den richtigen Inhalt zu verstehen.

Die Auslassungen *(oder lexikalischen Abweichungen)* und Ergänzungen, die der Übersetzer in seinem Gedicht verwendet *(benutzt)* – beeinflussen dem Endprodukt sehr stark. Führen wir das Beispiel an: *“unerhörtes Haupt”* ist als *“голови”* übersetzt; *“aber sein Torso”* – ist als *“одначе торс”* ersetzt; *“im leisen Drehen”* – *“наче диво”*. Trotz alle Abweichungen es ist dem Nachdichter gelungen Emotionalität des Gedichtes wiederzugeben.

Die Interpunktion ist nicht immer nach dem Original bewahrt. Der Translator transformiert Sätze für den ukrainischen Leser.

Also ziehen wir die Schlussfolgerungen – ukrainisierte Übersetzung verletzt den Stil des Textes, aber vor dem Nachdichter eine schwierige Aufgabe steht – richtige Äquivalente zu finden, neutrale oder erhobene Lexik zu bewahren und trotz aller Interpretationsfreiheiten ist es dem Übersetzer gelungen ästhetische Funktion des Originals zu demonstrieren.

Потрібно відмітити, що наведений приклад має суб'єктивний характер, може викликати певні сумніви чи уточнення, але ця спроба студентів свідчить про впровадження критичного підходу до текстів перекладу, до роботи критичного мислення й розвитку наукового стилю побудови думок.

До складнощів, пов'язаних з перекладом художнього тексту можна віднести багатий, різноманітний лексикон [6, с. 302]. Якщо лексика наукової, офіційно-ділової, розмовної мови відносно обмежена тематично і стилістично, то лексика художнього стилю є принципово необмеженою. Тут можуть використовуватися засоби інших стилів – терміни, офіційні вирази, розмовні слова і звороти, публіцистику. Звісно, що всі ці різноманітні засоби підлягають естетичній трансформації, виконують певні художні завдання, використовуються у своєрідних комбінаціях. Однак принципівих заборон стосовно використання лексики не існує.

Література

1. Гула Є.А. Редагування перекладу як один з головних чинників якісного перекладу [Електронний ресурс] / Є. А. Гула. - Матеріали Всеукраїнського щорічного

науково-практичного семінару з питань практики перекладу та підвищення конкурентоспроможності перекладацьких послуг (04 червня 2005 року, м. Київ).. – Режим доступу:

<http://www.uta.org.ua/data/loads/Gula.pdf> .

2. Клименко А. В. Ремесло перевода [Електронний ресурс] / А. В. Клименко. – Режим доступу:

www.1001.vdv.ru/books/ (06.09.13).

3. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу: Навч. посіб. / В. В. Коптілов – К.: Юніверс, 2002. – 280 с.

4. Косинська Ю. В. Редагування перекладної літератури: історіографія наукової думки / Ю. В. Косинська. – Режим доступу:

http://www3.uad.lviv.ua/uploads/book/pivs/Polihraf_65_66.pdf (23.01.2016).

5. Daheim Cornelia. “Alles, was Sie schon immer über Sprache wissen wollten, aber nie zu fragen wagten [Script zum Grundkurs Linguistik]“ / C. Daheim. In: Series A: General & Theoretical Papers. ISSN 1435-6473. Essen: LAUD 2007, Paper No. 488. – 114 S.

6. Kutschera F. Sprachphilosophie / F. Kutschera. – München: Wilhelm Fink, 1975 – S. 302.

7. Muratova V. “Übersetzungsprobleme (Deutsch/Ukrainisch/Russisch) vor dem Hintergrund stereotyper Vorstellungen“ / V. Muratova. In: Novitnja Philologija, Mykolajiw, 2015. – № 50, – S. 98.

8. Reiß K. “Übersetzungstheorie und Praxis der Übersetzungskritik“. In: Königs, F.G. (Hrsg.): Übersetzungswissenschaft und Fremdsprachenunterricht / Katharina Reiß. Neue Beiträge zu einem alten Thema, München: Goethe-Institut, 1989. – Ref. 42, – S. 71-93.